

e-ISSN: 2148-0494

dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Bahar 2018, Cilt:6, Sayı:11, 6:237-239

Gönderim Tarihi: 24.05.2018

Kabul Tarihi: 21.05.2018

Katolikler ve Sultanlar: Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923

Charles A. Frazee (Çeviren Cemile Erdek)

Küre Yayınları, İstanbul, 2009, 425 sayfa

Mürsel ÖZALP *

Hem Batı hem Doğu olmak üzere, her iki parçasıyla Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı, tarihsel süreçte bir kilometre taşı mesabesinde çok önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Her ne kadar tarihçilerin kendi aralarında bir mutabakat olmasa da kuzeyden gelen Got saldırıları sonucu 476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, İlkçağ'ın bitişini, Ortaçağ'ın başlangıcını işaret ederken bu tarihten yaklaşık bin yıl sonra 1453 yılında Doğu Roma İmparatorluğu'nun Osmanlı Devleti tarafından yıkılışı ise Ortaçağ'ın bitip Yeniçağ'ın başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

476 yılında Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle ortaya çıkan otorite boşluğunu çok iyi dolduran Roma Katolik Kilisesi ya da Papalık, Batı Avrupa'da tek hâkim güç olarak temerküz ederek dinî alanın da ötesinde siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlar başta olmak üzere hemen her alanda söz sahibi devasa bir güç olarak kendisini göstermiştir. Ortaçağ'lardaki kudretli kralları takdis ederek onlara taç giydiren Roma Katolik Kilisesi ve onun başı konumundaki papalar, bu tasarruflarıyla giderek dini konumunu gölgede bırakacak derecede siyaset ve politikanın güçlü birer aktörü hâline gelmişlerdir.

Batı'da Roma Katolik Kilisesi'nin kendinden emin mağrur tutum ve davranışlarının zirve yaptığı bu dönemlerde Doğu'da ise bir başka güç iyiden iyiyeye kendisini belli ederek Roma'nın dikkatini çekmiştir. Bu güç, hem siyasi-askerî gücü, hem dinî anlayışıyla Roman *Katolisizmin* birleşik bir Hıristiyan âlemi; *Christendom* oluşturma idealinin tam karşısında İslam fetih politikasıyla yer alan Osmanlı İmparatorluğu'dur. Osmanlı İmparatorluğu 1453 yılında Doğu Roma İmparatorluğu'nu ortadan kaldırarak Asya ve Avrupa toprakları arasındaki irtibatı sağlamış, kendisine yayılma alanı olarak Roma Katolik Kilisesi'nin nüfuz alanlarını belirlemiş ve bu amaçla Hıristiyan dünyaya karşı seferler düzenlemiştir.

Askerî seferlerle başlayan *Divan* ile *Kutsal Taht* arasındaki inişli çıkışlı karşılıklı etkileşim zamanla yerini diplomasiye bırakmış ve her iki taraf da kendi âli

* Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Dinler Tarihi Anabilim Dalı, murselozalp@ibu.edu.tr **ORCID ID** 0000-0003-2239-8614

idealleri uğruna birbirlerine karşı temkinli yakınlık ve soğuklukla yaklaşarak bir *modus vivendi*, yani birbirlerine bir şekilde tahammül ederek bir arada yaşama becerisi oluşturmuş ve durumu idare etmeye çalışmışlardır. Bu durum aynı zamanda hemen her dönemin egemen güçleriyle menfaatleri uğruna iş birliği yapmak konusunda maharetli olan Papalığın Osmanlı imparatorluğu gibi büyük bir gücü göz ardı edemeyeceği anlamına geldiği gibi Doğu Ortodoks Kilisesi'ni himayesi altına alan Osmanlı veçhesinden de Avrupa'daki fetihlerini sürdürülebilmesi açısından önem arz etmiştir.

Charles A. Frazee'nin kaleme aldığı ve orijinal adı *Catholics and Sultans: The Church and the Ottoman Empire 1453-1923* olan ve dilimize Cemile Erdek tarafından çevrilen *Katolikler ve Sultanlar: Kilise ve Osmanlı İmparatorluğu 1453-1923* adlı eser Türkçe'ye Kemal Beydilli tarafından kazandırılan ve bu alanda yapılan ilk çalışmalardan sayabileceğimiz Hans Pfeffermann'ın *Rönesans Papalarının Türklerle İşbirliği* adlı çalışmasından sonra Pfeffermann'ın çalışmasının dönemsel anlamda kapsam bakımından daha genişletilmiş bir hâli olarak Osmanlı İmparatorluğu ile Roma Katolik Kilisesi ya da Papalık ve daha genel anlamda Osmanlı hâkimiyetindeki Katolik ve diğer gayrimüslim azınlık arasındaki ilişkileri ele alan kapsamlı bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

Charles Frazee, dört kısma ayırdığı eserinin birinci kısmında, dönemin papası V. Nicolaus tarafından Kilisenin ve Avrupa'nın amansız düşmanı olarak addedilen Fatih Sultan Mehmet zamanında İstanbul'un fethiyle başlayan ve Cem Sultan olayı da dâhil Yıldırım Bayezid ile Kanuni Sultan Süleyman dönemlerini de içine alan Osmanlı İmparatorluğu ile Grek ve Rum Ortodoks, Süryani, Ermeni, Kipti Hıristiyan ve Katolik dünya arasında cereyan eden daha çok askerî hareketlerle şekillenen her iki tarafın da birbirinin açığını kolladığı entrikalarla dolu gerilimli dönemler ele alınmaktadır. Bu kısım içerisinde ağırlıklı olarak İstanbul'un fethi ve II. Mehmet'in Balkan ve Karadeniz fetihleriyle oralardaki gayrimüslim halkın dinî, sosyal ve kültürel durumları ile Yavuz Sultan Selim'in Doğu seferleriyle Suriye, Filistin ve Mısır'daki dinî grupların karşı karşıya kaldığı zorluklar ve bu bölgelerde yaşayan Hıristiyan nüfus ve mabetlerdeki kısmi azalış sayısal verilerle de desteklenerek ortaya konulmuştur.

Eserin ikinci kısmında ise Hıristiyanlığın olmazsa olmaz bir uygulaması ve karakteristiği olarak Cizvitler başta olmak üzere Kapusenler gibi Hıristiyan misyonerlerin Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki misyonerlik faaliyetleri ve Osmanlı başkentindeki Fransız etkisi ele alınmıştır. Cizvitlerin özellikle Doğu Ortodokslarını Katolikleştirme ve onları Roma Katolik Kilisesi ile bütünleştirme gayretleri Doğu Ortodoks Kilisesinin ileri gelen din adamları tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Bu kısım içerisinde aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu coğrafyası içerisinde dağınık bir şekilde yaşayan Hıristiyan azınlığın itikadi anlamda birbirlerinin sürüsünden koyun çalma gibi bir rekabet de gözler önüne serilmektedir. Yine bu kısım içerisinde Balkanlar ve Ege adaları başta olmak üzere Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da bulunan Ortodoks, Katolik ve diğer gayrimüslim azınlığın Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altındaki yaşayışları ile birbirleri arasında cereyan eden

sürtüşmeler ve aynı zamanda Türklerden ve hâkim unsur olarak Araplardan oluşan Müslüman halkın Hıristiyan halka yaptığı aşağılama ve kötü muamelelerden bahsedilmektedir.

Eserin üçüncü kısmında, XVIII. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde *millet* statüsünde dağınık halde yaşayan Ortodoks, Katolik ve Katolik Ermeniler ile Ermeni Patrikhanesi'nin kuruluşu, Katolik Melkitler, Suriye Katolikleri ile Keldanilerin durumu ortaya konulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki ilerleyişinin yerini yavaş yavaş duraklamaya bıraktığı ve 1699 Karlofça Antlaşması'yla ilk toprak kaybettiği dönemi de içine alan bu kısımda aynı zamanda Balkanlardaki Habsburg ilerleyişi işlenmiştir. Yine genel kanaatin aksine Frazee tarafından Doğu Kiliseleri ile Roma arasındaki asıl ayrılığın 1054 yılındaki aforozlaşmayla değil, 1755 yılındaki Latin Katoliklerin vaftiz ayininin Fener Rum Patrikhanesi tarafından geçersiz addedilmesiyle yaşandığı ifade edilmiştir.

Dördüncü ve son kısımda ise XIX. yüzyıldan Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecine girdiği dönemden imparatorluğun yıkıldığı ve cumhuriyetin ilan edildiği döneme kadar İstanbul'da yaşayan Katoliklerin durumu ve özellikle II. Mahmut dönemindeki Anadolu şehirlerinde yaşayan Ermeni cemaatin dinî ve sosyo-ekonomik durumu işlenmiştir. Bu kısım içerisinde ayrıca aydınlanma, Fransız İhtilali ve modernizmin getirdiği çeşitli meydan okumalar karşısında kendisine epistemolojik bir kalkan oluşturmak isteyen Roma Katolik Kilisesi'nin öncülüğünde toplanan ve tartışmalı bir karar olarak papanın yanılmazlığı doktrinini dogmatik bir kararla hükme bağlayan I. Vatikan Konsili ele alınmıştır. I. Dünya Savaşı sırasında özellikle Doğu Anadolu bölgesindeki Katolik Ermeni cemaatin sürgün konusuna değinen yazar bu konuyu günümüzün hâkim görüşü ve Batı'nın genlerine işleyen oryantalist bakış açısıyla ve tamamen Osmanlı İmparatorluğu'nu suçlayan tarzda ortaya koymuştur. Lübnan'da yaşayan Marunilerin durumu, Melkitler ve Keldanilerin dağılma sürecindeki bir imparatorluk içerisindeki sorunları ve Kudüs Latin Patrikliği'nin kurulması yine bu bölüm içerisinde işlenen konular arasında yer almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu tebaası içerisinde yer alan Hıristiyan unsurların *Divan* ile olduğu kadar misyonerlik bağlamında Roma Katolik Kilisesi ve kendi aralarındaki rekabetin inişli çıkışlı seyrinin ayrıntılı bir incelenmesi olan bu eser aynı zamanda din ile siyasetin ne kadar iç içe geçtiğini, dinin siyasetin ayrılmaz bir parçası olduğunu ortaya koymasından da önem arz etmektedir. Bu durum aynı zamanda geniş imparatorluk coğrafyasında önemli bir yer tutan Hıristiyan toplumun dinî sosyal ve kültürel haklar bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Cumhuriyet'in ilk yıllarına tartışmalı bir konu olarak da varlığını koruduğu gibi yeni kurulan Cumhuriyet'e de miras kalmış bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.